

ALEXANDRU SIMON*

PRINCIPELE DOMINIC, SECUII ȘI ȚARA DE JOS A MOLDOVEI**

Pe 12 aprilie 1327, papa Ioan XXII i s-a adresat din nou voievodului Basarab, punându-l în rând cu elita Regatului Ungariei¹. Era vorba de noua enciclică², precum cea din urmă cu două luni, din 1 februarie³. În registrul papal⁴, ca scrisoare-model era așezată cea trimisă lui Toma Szécsényi⁵, voievodul Transilvaniei, așa cum în luna februarie modelul fusese dat de misiva adresată lui Salomon, comite de Brașov⁶. Alături de Szécsényi și de Basarab, ca în februarie⁷, papa Ioan XXII îi scrisese lui Mikud/

* Centrul de Studii Transilvane al Academiei Române – Filiala Cluj-Napoca; Centrul de Studiere a Populației, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca.

** Studiu finanțat prin proiectul ANCS, PN-II-PT-PCCA-2011-3-1153, GENESIS (2012-2016).

¹ *Acta Ioannis PP. XXII (1317-1334)* (= „Fontes”, III, 7-2), editor Aloisie L. Tăutu, Roma, 1962, nr. 92a, p. 184.

² Vezi Beatrice Kelemen, Adrian Ioniță, Al. Simon, *Între Negru Vodă și Prințul Negru al Țării Românești: Mormântul 10 din Biserica Sfântul Nicolae Domnesc de la Curtea de Argeș*, în *AIIX*, LI, 2014, p. 1-44, aici p. 33-34 (o nouă ediție a documentului și o analiză a contextului).

³ Ediții: Augustin Theiner, *Vetera Monumenta Hungariae Historica*, I. *Ab Honorio P.P. III usque ad Cementem P.P. VI*, Roma, 1858, nr. 788-790, p. 512-513 (VMHH); DRH, D. Relațiile între Țările Române, I. 1222-1456, editori Ștefan Pascu, Constantin Cihodaru, Konrad G. Gündisch, Damaschin Mioc, Viorica Pervain, București, 1977, nr. 17, p. 39-40 (doar scrisoarea către Basarab); *Acta Ioannis PP. XXII*, nr. 92, p. 182-183. Prima scrisoare către Basarab a fost reluată și de György Györffy (*Adatok a románok XIII. századi történetéhez és a roman állam kezdetéhez* [Contribuții la studiul istoriei de secol XIII a românilor și la începuturile statului românesc] (II), în „Történelmi Szemle” [Revista Istorică], Budapest, VII (1964), 3, p. 537-568, Anexă, nr. 5, p. 550-551), el necunoscând însă recenta – pe atunci – ediție a lui Tăutu a ambelor documente.

⁴ Pentru acte: Archivio Segreto Vaticano, Città del Vaticano (ASV), Registra Vaticana (Reg. Vat.), [reg.] 82, f. 5^r (1 februarie 1327); 114, f. 61 (156)^{r-v} (12 aprilie 1327). A doua scrisoare a papei către Basarab a fost găsită de Șt. Pascu (*Contribuții documentare la istoria românilor în secolele XIII-XIV*, în *AIINC*, X (1945), p. 149-220, la p. 165). În mod interesant, aspectul a fost eludat de Tăutu în ediția sa (1962). Nu poate fi lipsit de importanță că în volumul editat de Tăutu nu se găsesc actul de refondare al Episcopiei Milkoviei (octombrie 1332) și răspunsul papei Ioan XXII către Carol-Robert după Posada (august 1331), ambele documente fiind publicate, ulterior (1977), și în *DRH*, D, I, nr. 21-22, p. 44-47.

⁵ Pentru cariera și activitatea acestui important pilon al puterii angevine, vezi Mór Wertner, *Szécsényi Tamás erdélyi vajda (1299-1354)* [Toma Szécsényi, voievodul Transilvaniei (1299-1354)], în „Erdélyi Múzeum” [Muzeul Ardelean], Kolozsvár, X (1893), p. 119-134; și A. W. Kovács, *Szécsényi Tamás erdélyi vajda familiárisairól* [Asupra familiarelor lui Toma Szécsényi, voievod al Transilvaniei], în „Erdélyi Múzeum”, LXVII (2005), p. 78-85.

⁶ Scrisorile în comparație: ASV, Reg. Vat. 82, f. 5^r (1 februarie 1327); 114, f. 61 (156)^{r-v} (12 aprilie 1327).

⁷ Caracterul „colectiv” a fost remarcat și de Maria Holban (*Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Românească și Ungaria angevină*, în *SRDI*, XV (1962), 2, p. 315-348, la p. 320). Ea a continuat însă cu o serie de considerații care au „adumbrit” observația anterioară, neînsoțită – cum ar fi fost firesc – nici de discutarea celei de a doua scrisori semnalate de Pascu, aflat atunci din nou în „grațiile regimului” (vezi în comparație utilizarea Clarei de Ungaria descoperită tot de Pascu în Emil Vîrtosu, *Titlatura domnilor și asocierea la domnie în Țara Românească și Moldova până în secolul al XVI-lea*, București, 1959, aici p. 159).

Mikes Ákos, banul Slavoniei⁸, și lui Salomon⁹, cei pe care papa îi numise *principi* câteva luni mai devreme¹⁰. Venea apoi scrisoarea către regele Carol-Robert de Anjou¹¹ și cu aceasta, ca model, scrisorile către Alexandru¹², magistrul curiei, Nicolae¹³, comite de Bratislava, Ioan¹⁴, comite de Buda, Paul¹⁵, ban de Mačva, Mihail¹⁶, comitele secuilor, Egidiu¹⁷, comite de *Borkoth*, și *mutatis mutandis* [astfel în text] *dilecto filio nobili viro Domenico, Principi milicie ceterisque nobilibus Principatus Siculorum Regni Ungarie*¹⁸.

Alături de faptul că papa Ioan XXII distingea între puternicii baroni *princiari* de frontieră ai regatului, Toma, Mikud, Basarab și Salomon (cărora nu le mai amintea însă, ca în februarie, că stăpânirile lor se găseau în Regatul Ungariei)¹⁹, și acei nobili asupra cărora puterea regelui Carol-Robert era mai mare²⁰, Alexandru, Nicolae, Ioan, Paul, Mihail, Egidiu, Dominic²¹, cel mai important element din seria de scrisori papale din 12 aprilie 1327 îl reprezintă apariția – alături de comitele secuilor – a *principelui miliției celorlalți nobili ai Principatului Secuilor din Regatul Ungariei*²², în persoana aceluia Dominic²³. Existența a două figuri de conducere (Mihail și Dominic)²⁴ și a două entități administrative (comitatul și principatul)²⁵ distincte ne arată două realități teritoriale deosebite controlate de către secui în numele lui Carol-Robert²⁶. În mod obligatoriu, a

⁸ Pentru el și poziția Slavoniei în cadrul frământărilor care au însoțit ascensiunea lui Carol-Robert: Éva Halász, *A szlavón hercegek és bánok 14. századi oklevéladó tevékenysége (1323-1381)* [Activitatea ducilor și banilor Slavoniei de secol XIV ca emitenți de documente (1323-1381)], teză de doctorat, Budapest, 2008, la p. 76-95.

⁹ *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen, I. 1198-1341*, editori Franz Zimmermann, Carl Werner, Hermannstadt, 1892 (indici); Pál Engel, *Magyarország világi archontológiája 1301-1457* [Prosopografia laică a Ungariei. 1301-1457], I-II, Budapest, 1996 [ediție digitală 2000 (*sub voce*: comiții de Brașov/Brassó)].

¹⁰ Referitor cu evenimentele de la 1326 și de la 1330, vezi datele și observațiile din A. Ioniță, B. Kelemen, Al. Simon, *De la Biserica Argeș I la Biserica Argeș II: vremea Țării Românești și a Bisericii Sfântul Nicolae Domnesc*, în curs de publicare în *AIIX*, LII (2015), 58 p.

¹¹ ASV, Reg. Vat. 114, f. 61 (156)^v (12 aprilie 1327). Să notăm și în acest caz ordinea înregistrării scrisorilor.

¹² Pál Engel, *Magyarország világi archontológiája, I-II, sub voce*; i.e. Köcski Sándor (1324-1328).

¹³ *Ibidem, sub voce*, i.e. Treutel Miklós (1323-1349).

¹⁴ Castelan. *Ibidem, sub voce*, Druget János (din 1323).

¹⁵ *Ibidem, sub voce*, i.e. Garai Pál (1320-1328).

¹⁶ Absent însă din *ibidem, sub voce*, Székely ispán.

¹⁷ Până și funcția este necunoscută (*ibidem, sub voce*).

¹⁸ ASV, Reg. Vat. 114, f. 61 (156)^v (12 aprilie 1327). Acest personaj nu a fost remarcat nici de către Engel.

¹⁹ ASV, Reg. Vat. 82, f. 5^r (1 februarie 1327). Dintre cei patru *principi*, Salomon a fost cel mai neglijat.

²⁰ P. Engel, *Az ország újraegyesítése, I. Károly küzdelmei az oligarchák ellen (1310-1323)* [Reunificarea țării. Lupta lui Carol I contra oligarhilor (1310-1323)], în „Századok” [Secole], Budapest, CXXII (1998), 1-2, p. 89-146.

²¹ Cadrul în care autoritatea lui Carol-Robert trebuia să reziste: Gyula Kristó, *Erdély 1315-ben* [Transilvania la 1315], în *Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésének nyolcvanadik évfordulójára* [Festschrift Zsigmond Jakó la împlinirea vârstei de 80 de ani], editori András Kovács, Gábor Sipos, Sándor Tonk, Kolozsvár, 1996, p. 333-342; Tudor Sălăgean, *Un voievod al Transilvaniei: Ladislau Kán (1294-1315)*, Cluj-Napoca, 2007, p. 178-185.

²² ASV, Reg. Vat. 114, f. 61 (156)^v. Înțelesurile *miliției* sunt de oaste de campanie, de corp expediționar.

²³ Calitatea *princiară* a lui Dominic exclude evident un raport de subordonare între el și *comitele* Mihail. Mai curând Mihail ar fi urmat să-i fie subordonat lui Dominic, comandantul *celorlalți nobili ai Principatului Secuilor*.

²⁴ Din nou, avem pe de o parte, *comitatul* (stabil) din regat și *principatul secuilor* care se extinde cu regatul.

²⁵ Separția – sub dominantă secuiască și sub autoritate regală ungară – rezultă și din sensurile *miliției* care individualizează teritorial acțiunea de expansiune în raport cu Secuimea, cea de la Apus de Carpații Orientali.

²⁶ Chiar dacă l-a ridicat (la fel ca pe Salomon, Toma, Mikud și Basarab în precedenta sa scrisoare) la rang de principe pe Dominic, papa Ioan XXII nu a pus nici o clipă la îndoială apartenența principatului la regatul ungar.

doua era diferită de Secuimea propriu-zisă²⁷ și așezată în afara spațiului intracarpatic²⁸. Ea era baza ungară a viitoarei Țări de Jos a Moldovei²⁹ și a ceangăilor³⁰.

Originea imediată a expansiunii la est de pasul Oituz³¹ se găsea în campaniile (1324-1325) conduse de Phynta de Mende³², predecesorul lui Mihail ca și comite al secuilor³³. Refacerea Episcopiei Milkoviei solicitată de Carol-Robert și aprobată în toamna lui 1332 de către papa Ioan XXII³⁴, după eșecul campaniei ungare în Țara Românească în urmă cu doi ani³⁵, indică faptul că „marca secuiască de apărare”³⁶ a avut semnificativ de suferit în urma înfrângerii lui Carol-Robert de către Basarab³⁷, chiar dacă un reviriment ungar parțial – în anul 1331³⁸ – este de presupus datorită solicitării regelui de refacere a Episcopiei Milkoviei³⁹. În orice caz, pe termen mediu (cu excepția unei posibile acțiuni pe la 1339⁴⁰ ca urmare a reconcilierii ungaro-valahe din a doua parte a deceniului⁴¹), marea ofensivă a regatului ungar la est de Oituz a fost blocată până

²⁷ Altminteri, distincțiile operate de papă între autoritățile lui Mihail și Dominic nu ar fi avut vreun sens.

²⁸ O expansiune în interiorul Transilvaniei se putea realiza numai în detrimentul sașilor și al nobililor ungari, contravenind – fie și numai în plan papal – sensului misionar avut de scrisorile lui Ioan XXII din acel an 1327.

²⁹ Ultima contribuție pe această delicată temă îi aparține lui Șerban Papacostea, *Moldova: desăvârșirea unui stat, Țara de Sus și Țara de Jos*, în *SMIM*, XXIX (2011), p. 9-25.

³⁰ Recent: Ferenc Pozsony, Péter Csermely, *The Hungarian Csangó of Moldova*, Budapest, 2006, p. 20-29.

³¹ După tulburările aduse de morțile lui Ladislau IV Cumanul și Nogay la trecerea dintre secolele XIII și XIV, o primă expansiune – în raport mai ales cu linia Siretului – poate să fi avut loc chiar în vremea lui Ladislau Kan, în primul deceniu al noului veac. Urmările ei nu au fost însă de durată (vezi Victor Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV*, Chișinău, 1994³, p. 233, 257; care se îndoiește de această posibilitate, altfel atrăgătoare în acel context).

³² A se vedea în acest context și studiul lui Constantin Cihodaru, *Constituirea statului feudal moldovenesc și lupta pentru realizarea independenței lui*, în *SCSI*, XI (1960), 1, p. 61-80, aici la p. 77.

³³ Pe lângă datarea campaniei de bază a lui Phynta în vara anului 1324 la care subscriem (V. Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV*, p. 185-186), datorită naturii conflictelor din regiune și a atacului tătar din 1326 (Peter de Duisburg, *Cronica terre Prussie*, ediție Max von Töppen, în *Scriptores Rerum Prussiacarum*, Leipzig, I (1871), p. 21-219, la p. 183), trebuie să presupunem o nouă acțiune militară regală ungară al est de pasul Oituz și în cursul anului 1325.

³⁴ *DRH*, D, I, nr. 22, p. 45-47 (4 octombrie 1332). Datorită distanțelor, solicitarea regală data de prin vară.

³⁵ Vezi și datele (mai puțin analiză) din Nicolae Stoicescu, Florian Tucă, *Posada – 1330*, București, 1980.

³⁶ Ca în cazul ulterior al „căpitaniei lui Dragoș” (pe larg: Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, Iași, 2014², p. 100-101) este – în cadru regal ungar – termenul firesc pentru expansiunea secuilor.

³⁷ Obținută, conform lui Carol-Robert, și cu sprijin din partea tătarilor (vezi aici și prezentarea și discutarea surselor din Virgil Ciocîltan, *The Mongols and the Black Sea Trade in the Thirteenth and Fourteenth Centuries (=East-Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450-1450, XX)*, Leiden/Boston/Köln, 2012, p. 275-278).

³⁸ Pe lângă recuperarea măcar a câtorva poziții în zonă pe care să se bazeze episcopia, ne referim deopotrivă la pregătirile de război ale lui Carol-Robert din primăvara anului 1331 (*DIR*, C. Transilvania, secțiunea *Veacul XIV*, III. *1331-1340*, editori Zsigmond Jakó, Francisc Pall, David Prodan, București, 1954 nr. 9, p. 7) și la mișcările dunărene ale tătarilor de la sfârșitul aceluiași an (Karl Jireček, *Zur Würdigung neuer entdeckten Bulgarischen Chroniken*, în „Archiv für Slawische Philologie”, Heidelberg, XIV (1892), p. 255-277, la p. 257). Tensiunile și conflictele regionale din 1330 s-au prelungit în cursul anilor 1331 și 1332.

³⁹ Este poate de prisos să repetăm că aserțiunile coroanei regale ungare nu erau obligatoriu exagerări și falsuri.

⁴⁰ Alexandru I. Gonța, *Afirmarea existenței statului moldovean și luptele dintre catolici și ortodocși până la întemeierea voievodatului lui Dragoș*, în *MMS*, XXXVI (1960), 9-12, p. 555-571, la p. 567 (cu rezervele impuse de tonul „prozelit” al articolului, dar cu perspectivele deschise de încă prea puțin studiatele acțiuni turco-bizantine și tătărăști din zona Gurilor Dunării, la trecerea dintre deceniile patru și cinci).

⁴¹ Aspect menționat în Ioniță, Kelemen, Simon, *De la Biserica Argeș I la Biserica Argeș II* (în curs de apariție).

la campaniile din vremea lui Ludovic I, de la mijlocul anilor 1340⁴². Acestea au dus la o nouă refondare a Episcopiei Milkoviei la 1347⁴³, dovadă sigură pentru pierderile suferite din nou de Sfânta Coroană în regiune, în timpul scurs de la precedenta reaşezare episcopală⁴⁴.

În contextul repetatelor eforturi de menţinere şi extindere şi al frecventelor prăbuşiri ale structurii schiţate în jurul Episcopiei Milkoviei, pe baza vechii Episcopii a Cumaniei⁴⁵, titlul de principe al lui Dominic din aprilie 1327 şi emergenţa unui Principat al Secuilor în cadrul Regatului Ungariei⁴⁶ au o valoare deosebită şi în plan *valah* transalpin⁴⁷. Ne referim la calitatea princiară deja conferită în februarie de papa Ioan XXII lui Basarab, voievodul transalpin, împreună cu Toma Szécsényi, voievodul Transilvaniei, Mikcs Ákos, banul Slavoniei, şi Salomon, comitele Braşovului⁴⁸. Datorită fundamentelor ecleziastice implicate de această calitate⁴⁹, titlul princiar al lui Dominic exclude un control al lui Basarab asupra teritoriului Episcopiei Milkoviei⁵⁰ şi, implicit, şi posibilitatea ca rangul princiar al lui Basarab să se fi fundat pe episcopia de la est de Oituz⁵¹. Expansiunea Ţării Româneşti pare să fi fost direcţionată de regatul ungar spre Dunăre, spre mare, de dinainte de acordurile de la 1336-1339, 1343-1344 ori 1346-1347⁵².

Rangul princiar al lui Basarab poate fi explicat doar prin existenţa unei episcopii pe teritoriul său⁵³ ori prin existenţa unei relaţii speciale de subordonare în raport cu

⁴² Pentru politica răsăriteană a lui Ludovic I şi rolul Transilvaniei în cadrul acesteia, a se vedea şi datele din András W. Kovács, *Voievozii Transilvaniei în perioada 1344-1359*, în *Itinerarii istoriografice. Studii în onoarea istoricului Costin Feneşan*, editori Rudolf Gräf, Dumitru Ţeicu, Adrian Magina, Cluj-Napoca, 2011, p. 37-65.

⁴³ DRH, D, I, nr. 34, p. 63-64. Act ulterior reconcilierii dintre Ludovic I şi Alexandru Basarab.

⁴⁴ La 1334, episcopul numit de Ioan XXII pentru Milkovia, Vito de Monteferro, era episcop de Nitra (László Makkai, *A Milkói (Kún) püspökség és népei* [Episcopia Milkoviei (Cumaniei) şi populaţia sa], Debrecen, 1936, p. 46), sugerând un atac asupra poziţiilor extracarpatiche ungare înainte de cel asupra Transilvaniei din 1336 (DIR, C, XIV-3, nr. 261, p. 366; George Michael Gottlieb von Hermann, *Das alte Kronstadt. Eine siebenbürgische Stadt-und Landesgeschichte bis 1800*, editori Bernhard Heigl, Thomas Şindilariu, Köln/Weimar/Wien, 2010, p. 30).

⁴⁵ Pentru mai multe informaţii, vezi V. Spinei, *The Cuman Bishopric: Genesis and Evolution*, în *The Other Europe in the Middle Ages: Avars, Bulgars, Khazars and Cumans (=East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450-1450, II)*, editori Florin Curta, Roman Kovalev, Leiden/Köln/Boston, 2007, p. 413-454.

⁴⁶ Pentru perspective echilibrate în acest subiect, dar fără folosirea cazului lui Dominic: Denis Deletant, *Moldavia between Hungary and Poland, 1347-1412*, în *SEER*, LXIV (1986), 2, p. 189-211; Robin Baker, *Magyars, Mongols, Romanians and Saxons: Population Mix and Density in Moldavia, from 1230 to 1365*, în *BS*, XXXVII (1996), 1, p. 63-76; idem, *On the Origin of the Moldavian Csángos*, în *SEER*, LXXV (1997), 4, p. 658-680.

⁴⁷ Trecând peste orice forme de dispute şi păreri preconceptuate, este limpede că la acel moment Basarab făcea parte din sistemul politic angevin, în care se şi încadraseră uniunea sa voievodală (Ş. Papacostea, *Prima unire românească. Voievodatul de Argeş şi Ţara Severin*, în *SMIM*, XXVIII (2010), p. 9-24).

⁴⁸ VMHH, I, nr. 788-790, p. 512-513; DRH, D, I, nr. 17, p. 40 (nota editorilor unde este citat şi Tăutu).

⁴⁹ Vezi astfel şi Al. Simon, *Moldova între Vilnius şi Moscova. Anii trecerii de la Roma la Constantinopol (1386-1388)*, în *SUBB, Historia*, XLVIII (2003), 1-2, p. 3-56.

⁵⁰ Ipoteză desprinsă din prezenţa politică valahă în zona viitoarei Dobroge în anii 1320-1330 (*Géographie d'Aboulféda*, ediţie Joseph Toussaint Reinaud, William Mac Guckin, II-1, Paris, 1848, p. 316; Maria Matilda Alexandrescu-Dersca, *L'expédition d'Umur Beg d'Aydin aux bouches du Danube (1337/1338)*, în „*Studia et Acta Orientalia*”, Bucureşti, II (1959), p. 3-23), dar poate şi mai mult dintr-o dorinţă de <prea>mărire a lui Basarab.

⁵¹ Posibilitate derivată din ipotetica expansiune încă din vremea lui Basarab în zona – în continuare neclară – a *părşilor tătăreşti* din titulatura lui Mircea (vezi aici V. Ciocîltan, *Către părşile tătăreşti din titlul voievodal al lui Mircea cel Bătrân*, în *AIAl*, XXIV (1987), 2, p. 349-355).

⁵² Pentru acestea: Ioniţă, Kelemen, Simon, *De la Biserica Argeş I la Biserica Argeş II* (în curs de apariţie).

⁵³ Pre existenţa unei structurii ecleziastice de rit *grec* (prin aşa-numitul *exarhat al plaiurilor*, atestat abia la sfârşitul veacului XIV) între Dunărea de Jos şi zona Carpaţilor Meridionali, a fost presupusă de

Papalitatea⁵⁴, precum în cazul sașilor⁵⁵. Prima posibilitate este susținută de autoritatea sa certă asupra Severinului la acea dată⁵⁶, dar slăbită de contestarea existenței unei episcopii de rit *latin* la Severin înainte de anii 1380⁵⁷. A doua ipoteză este sprijinită de subordonarea *Vlahiei* autorității episcopului Transilvaniei de dinainte de 1360⁵⁸, dar vulnerabilizată de data informației și de schimbările intervenite în relațiile ungaro-*valahe* sub regele Ludovic și Alexandru Basarab⁵⁹. Pe moment, neexcluzând nici existența unei structuri de rit *grec* – de condiție episcopală – pe teritoriul Țării Românești⁶⁰, trecută sub ascultare pontificală în acea vreme⁶¹, cum a fost cazul Bisericii Argeș I⁶², trebuie să acceptăm că nici una dintre posibilități nu poate fi eliminată complet⁶³. Există totuși un ușor avantaj – mai ales pe baza Bisericii Argeș I⁶⁴ și a ostilității regale ungare vizavi de noi creații statale cu fundamente misionare romane în regiune⁶⁵ – pentru ideea unei

Ion Donat (*The Romanians South of the Carpathians and The Migratory Peoples in the Tenth-Thirteenth Centuries*, în *Relations between the Autochthonous Population and the Migratory Populations on the Territory of Romania*, editori Miron Constantinescu, Șt. Pascu, Petre Diaconu, Bucharest, 1976, p. 277-292, la p. 288-290). Atenția ar trebui însă așezată pe *pseudo-episcopii* de la 1234 (*DRH*, D, I, nr. 9, p. 20-21) și pe datarea – în special cea târzie (spre trecerea dintre secolele XIII și XIV) – Bisericii Argeș I (cel devreme în anii 1230).

⁵⁴ Cum a fost mai apoi – printr-o episcopie de Siret însă – cazul Moldovei (Șt. Pascu, *Contribuții documentare*, p. 183-187) și cum Papalitatea își dorea de fapt – de mai bine de un secol – să normeze raporturile în acele zone de frontieră (vezi aici pe larg Șerban Turcuș, *Sfântul Scaun și românii în secolul al XIII-lea*, București, 2001).

⁵⁵ Paul Philippi, *800 Jahre Ecclesia Theutonorum Ultrasilvanorum*, în *800 Jahre Kirche der Deutschen in Siebenbürgen*, editor Thomas Nägler, Innsbruck, 1991, p. 15-40, la p. 17-22. Nominal sașii – organizați într-o prepozitură (de Sibiu, nu de Brașov) – țineau de Arhiepiscopia de Esztergom, dar, în fapt, direct de Papalitate.

⁵⁶ Viorel Achim, *Politica sud-estică a regatului ungar sub ultimii Arpadieni*, București, 2008, p. 268-275.

⁵⁷ În această mai veche problemă, vezi încă Carol Auner, *Episcopia catolică a Severinului*, în „Revista Catolică”, București, II (1913), p. 47-62; idem, *Episcopia catolică a Argeșului*, în „Revista Catolică”, III (1914), p. 439-451.

⁵⁸ ASV, Registra Avenionensia (Reg. Aven.), [reg.] 144, f. 473^r; Șt. Pascu, *Contribuții documentare*, p. 176.

⁵⁹ Pentru principalele trăsături, vezi Ș. Papacostea, *O întregire documentară la istoria întemeierii Moldovei*, în *AIIAI*, XXI (1984), p. 111-117; idem, *Orientări și reorientări în politica externă românească: anul 1359*, în *SMIM*, XXVII (2009), p. 9-24.

⁶⁰ Pe lângă problematică soartă a Vicinei și a Dobrogei în acele vremuri (Vitalien Laurent, *La domination byzantine aux bouches du Danube à l'époque des premiers Paléologues*, în *RHSEE*, XXII (1945), p. 199-223; idem, *Le métropole Macaire et la prise de la ville par les Tartares*, în *RHSEE*, XXIII (1946), p. 225-232), datarea târzie a Bisericii Argeș I și legarea ei de contextul regional din primul deceniu al veacului XIV (Angeliki E. Laiou, *Constantinople and the Latins: The Foreign Policy of Andronicus II, 1282-1328*, Cambridge, MA, 1972, p. 206-210) ar îndreptăți presupunerea.

⁶¹ O condiție *sine qua non* pentru statutul pontifical, locul cruciat și rangul princiar al lui Basarab de la 1327.

⁶² După cum o dovedește nedistrugerea bisericii în timpul campaniei lui Carol-Robert (spre deosebire de „curtea domnească”) și „sigilarea” Mormântului 10 (Ioniță, Kelemen, Simon, *Între Negru Vodă și Prințul Negru*, p. 6).

⁶³ Aspect derivat nu doar din logică, ci – mai ales – din lipsa surselor și a caracterului lacunar al celor cunoscute.

⁶⁴ Mai ales – repetăm – în condițiile ridicării ei la trecerea dintre secolele XIII-XIV (vezi astfel aici și Denis Căprăroiu, *Scurte considerații privitoare la câteva aspecte ale începuturilor reședinței domnești de la Argeș*, în *Arheologie și istorie în spațiul carpato-balcanic*, editor D. Căprăroiu, Târgoviște, 2011, p. 147-158, la p. 153).

⁶⁵ Pentru această politică regală (arpadiană), a se vedea aici și Robert L. Wolff, *The Second Bulgarian Empire: Its Origin and History to 1204*, în „Speculum”, Cambridge, MA, XXIV (1949), p. 167-206; Gerhard Podskalsky, *Theologische Literatur des Mittelalters in Bulgarien und Serbien 865-1459*, München, 2000, p. 360-361.

subordonări speciale – via Transilvania – a Țării Românești, de rit *grec* până nu demult⁶⁶, în raport cu Sfântul Scaun⁶⁷.

La 1327, în cadru misionar și cruciat anti-tătar⁶⁸, papa Ioan XXII⁶⁹ și – de voie, de nevoie – Carol Robert⁷⁰ au promovat un sistem de *principate* integrate Regatului Ungariei⁷¹, întins de la Adriatică, de-a lungul Dunării de Jos și al Carpaților, până spre Prut, Gurile Dunării și Marea Neagră⁷². Format din Slavonia⁷³, Transilvania⁷⁴, Țara Românească⁷⁵ și – individualizate în raport cu voievodatul – din comitatul sașilor⁷⁶ și

⁶⁶ Indiferent de cum interpretăm și datăm opțiunile familiei lui Basarab ori privim propaganda regală după lupta de la Posada, Biserica Argeș I, „încadrarea *schismatică*” a tatălui său și alianțele *schismatice* de la sfârșitul anilor 1310 ale lui Basarab lasă puțin loc de îndoială în această privință (vezi și DRH, D, I, nr. 18, p. 41; nr. 25, p. 49-52). Pentru „flexibilitatea” confesională a vremii merită reținut și că, în urma reconcilierii de după Posada dintre Țara Românească și Ungaria, petrecută între 1336 și 1339 prin căsătoria lui Alexandru Basarab cu Clara de Ungaria, conducerea Țării Românești a rupt nu doar relațiile cu Buda, ci și a „recăzut în *schismă*”: fie chiar înainte de moartea lui Carol-Robert (1342), fie după aceasta, la succesiunea lui Ludovic I; începutul „revenirii” la „adevărată credință *romană*” se petrecea cu cel puțin un an și jumătate înainte de apariția acelor binecunoscuți *Olachi Romani* ai papei Clement VI în toamna lui 1345 (DRH, D, I, nr. 32, p. 60-61). Situația *valahă* nu avea cum să fie mult diferită în deceniul trei.

⁶⁷ Legătura transilvană se fundează pe așezarea – în august 1360 – în dioceza transilvană a *Clarei de Ungaria*, *Wayuodissa Vlachie* (ASV, Reg. Aven. 144, f. 473^v) și pe actul lui Vladislav din noiembrie 1369, prin care le cerea supușilor săi de rit latin să asculte, ca în vremea predecesorilor săi, de episcopul Transilvaniei și de vicarul trimis de acesta pentru ei (DRH, D, I, nr. 56, p. 98-99). Caracterul special al raportului dintre Țara Românească și Sfântul Scaun provine din caracterul monarhic al Clarei de Ungaria (ASV, Reg. Aven. 144, f. 34^r, 473^v) și din limitarea impusă de Ludovic I lui Vladislav I, care în documentul amintit era voievod *din mila lui Dumnezeu și a regelui Ungariei* (DRH, D, I, nr. 56, p. 98). Ținând cont, pe de o parte, că această situație este ulterioară vremii lui Basarab și provine din înțelegerile lui Alexandru Basarab cu Ludovic I de la 1346-1347 (DRH, D, I, nr. 38, p. 69-70), iar pe de altă parte de faptul că Basarab era socotit deja la 1327 *principe* de papa Ioan XXII după reconcilierii (post 1319 – ante 1324, 1325-1326) și conflicte (ante 1324 și 1325-1326) cu Carol Robert (DRH, D, I, nr. 15-18, p. 36-41; nr. 25, p. 49-52), este firesc să considerăm că raportul ecleziastic transilvan a fost stabilit sub Basarab. Prin relația de vasalitate cu coroana ungară, el era îmbrățișat sigur prin Papalitate sub Alexandru Basarab, dacă nu deja prin Basarab, în urma atacului tătar asupra Transilvaniei de la 1326 (Peter de Duisburg, *Cronica terre Prussie*, p. 183), care a facilitat renegocierea acordului său ungar după disputa din 1325 (DRH, D, I, nr. 17, p. 37).

⁶⁸ Evident mai ales în actele din februarie (VMHH, I, nr. 788-790, p. 512-513; DRH, D, I, nr. 17, p. 40).

⁶⁹ Pentru personalitatea sa, foarte deschisă spre „răsăriteni”, a se vedea și analiza din Patrick Nold, *Pope John XXII and His Franciscan Cardinal: Bertrand de la Tour and the Apostolic Poverty Controversy*, Oxford, 2003.

⁷⁰ Dincolo de tradiționala ostilitate regală ungară față de completări statale misionare de rit *latin* în zonă (vezi și Stelian Brezeanu, *Imperator Bulgariae et Vlachiae. În jurul genezei și semnificației termenului Vlachia din titulatura lui Ioniță Asan*, în *RdI*, XXXIII (1980), 4, p. 651-674), Carol-Robert nu avea cum să privească cu ochi buni ascensiunea papală *prințiară* a voievodului Basarab, în condițiile prelungitei sale lupte pentru supraviețuire regală în Ungaria (descrișă pe larg de Engel, *Az ország újraegyesítése*, p. 89-146).

⁷¹ Fapt valabil deopotrivă (*Acta Ioannis PP. XXII*, nr. 92-a, p. 182-184) pentru principatele din februarie 1327 (Transilvania, Slavonia, Țara Românească/*Transalpina*, Comitatul Brașovului/„Săsimea”), cât și pentru principatul din luna aprilie a aceluiași an (adică pentru acea „Secuime de peste munți” a *principelui* Dominic).

⁷² Corespunzând astfel extensiei sudice maxime a regatului ungar bine integrat politicii de cruciadă pe care Papalitatea trebuia să o promoveze din „exilul de la Avignon” (vezi astfel și Norman Housley, *King Louis the Great of Hungary and the Crusades, 1342-1382*, în *SEER*, LXII (1984), p. 192-208).

⁷³ În acest sens, vezi – cel mai recent – istoriografia și datele din Halász, *A szlavón hercegek és bánok*, passim.

⁷⁴ În acest context, a se vedea pe larg analizele realizate de către T. Sălăgean, *Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Afirmarea regimului congregațional*, Cluj-Napoca, 2003; idem, *Ladislav Kán*, passim.

⁷⁵ Pentru o perspectivă echilibrată asupra subiectului, vezi Ș. Papacostea, *Prima unire românească*, p. 9-24.

⁷⁶ ASV, Reg. Vat. 82, f. 5^r (1 februarie 1327). Nu știm ca subiectul să se fi bucurat de atenție istoriografică. Reținem astfel contribuția lui Robert-Marius Mihalache, *Aspectele transilvane ale legației cardinalului Iacob de Preneste (1232-1234)*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu»”, Cluj-Napoca, LII (2013), p. 167-178, la p. 172-174 (problema decanatului Țării Bârsei care pare să lege vremea teutonilor de cea a comitelui Salomon).

principatul secuilor⁷⁷, și având ca anexe defensive banatele de Mačva⁷⁸ și Severin⁷⁹ și comitatul secuilor⁸⁰, sistemul părea funcțional, atât în plan politic⁸¹, cât și în plan misionar⁸², împărțit între ordinul franciscan⁸³ și sensibil mai tolerantul⁸⁴ ordin dominican⁸⁵, a cărui susținere Ioan XXII o ceruse atât în februarie, cât și în aprilie 1327⁸⁶. Profitând de retorica misionară cruciată a Budei⁸⁷ și de slăbiciunile puterii lui Carol-Robert⁸⁸, pe care Papalitatea îl sprijinise din plin pentru a ajunge pe tron⁸⁹, precum și exploatând disensiunile dintre ramura ungară și cea napoletană a Angevinilor⁹⁰, papa Ioan XXII, de la Avignon, fief al Angevinilor din Neapole⁹¹, își construisese de fapt

⁷⁷ ASV, Reg. Vat. 114, f. 61 (156)^{r-v} (12 aprilie 1327). Considerația anterioară se aplică evident și în acest caz.

⁷⁸ Vezi în acest context și datele din Gy. Kristó, *I. Károly király harcai a tartományurak ellen (1310-1323)* [Luptele regelui Carol I cu domniile provinciale (1310-1323)], în „Századok”, CXXXVII (2003), 2, p. 310-329.

⁷⁹ A se vedea cercetările lui Viorel Achim strânse în culegerea *Banatul în Evul Mediu. Studii*, București, 2000.

⁸⁰ A se vedea și culegerea îngrijită de Zoltán Kordé, *A középkori székelység: krónikák és oklevelek a középkori székelyekről* [Secuimea în Evul Mediu: cronicile și documente despre secuii medievali], Csikszereda, 2001.

⁸¹ Este în mod sigur imaginea transmisă de actele papale din prima parte a anului 1327 (*Acta Ioannis PP. XXII*, nr. 92-a, p. 182-184), care își găsește susținerea și în cursul politic al lui Carol-Robert până la atentatul lui Felician Zah și campania împotriva lui Basarab din primăvara și respectiv din toamna anului 1330 (pe scurt, vezi Pál Engel, *Regatul Sfântului Ștefan. O istorie a Ungariei medievale (895-1526)*, ediție Adrian Andrei Rusu, Ioan Drăgan, Cluj-Napoca, 2006, p. 162-166). Se vede astfel cât de înșelătoare se putea dovedi liniștea – locală și regională – care-i permisesse la 1329 lui Carol-Robert să apere Belgradul de atacul lui Ștefan Uroș III Dečanski.

⁸² Vezi și perspectivele din Alexandru Ciociltan, *Prope Turcos et inter Scismaticos. Conventurile ordinelor mendicante din Țara Românească (secolele XIV-XVI)*, în „Historia Urbana”, Sibiu, XVII (2009), p. 5-23, la p. 6.

⁸³ O sinteză și în V. Achim, *Ecclesiastical Structures and Denominational Policies in the Balkan-Carpathian Space in the Thirteenth Century*, în „Quaderni della Casa Romana”, Bucharest/Venice, III (2004), p. 151-176.

⁸⁴ Claudine Delacroix-Besnier, *Les Dominicains et la Chrétienté grecque aux XIVe et XVe siècles*, Rome, 1997.

⁸⁵ Reținem atât cazul Episcopiei de Multo de la 1278, încredințată de Roma franciscanilor (*DRH*, D, I, nr. 12, p. 29), cât și numele principelui de la 1327, *Dominic* (ASV, Reg. Vat. 114, f. 61 (156)^r), ce rezonează evident cu *Ordo Praedicatorum*, cu dominicanii cărora le fusese încredințată Episcopia Cumaniei în urmă cu un secol (Șerban Turcuș, *Sfântul Scaun și românii*, p. 88-91, 110-115); episcopie transformată apoi – sigur în vremea lui Carol-Robert la 1332 – în Episcopia Milkoviei (*DRH*, D, I, nr. 25, p. 45-47). Dat fiind că actele papale din februarie și aprilie 1327 (*Acta Ioannis PP. XXII*, nr. 92-a, p. 182-184) erau destinate susținerii dominicanilor, iar refacerea Milkoviei după 1330 are loc sub franciscanul Vito de Monteferro, capelanul regelui Ungariei (László Makkai, *A Milkói (Kún) püspökség és népei* [Episcopia Milkoviei (Cumaniei) și populația sa], Debrecen, 1936, p. 46), iar acel Dominic trebuie să fi fost un om în putere, fiind născut cel târziu la trecerea dintre secolele XIII și XIV, este de presupus că, până la 1330-1332, operațiunea misionară din zona Oituzului a fost gestionată monastic și ecleziastic de către dominicani. De altfel, Carol-Robert nu ar fi „așteptat Posada” pentru a-și impune capelanul ca episcop într-o zonă cheie a politicii sale. Și din această perspectivă, identitatea *Multo-Mylko* este greu de admis.

⁸⁶ ASV, Reg. Vat. 82, f. 4^r-5^r; 114, f. 61 (156)^r. Succesiunea scrisorilor papale din 1 februarie fusese: către Ordinul Dominican (OFP) din Ungaria, către regele Carol-Robert, către *principii* săi (Salomon, Mikud, Toma, Basarab).

⁸⁷ Vezi astfel deja datele din Ș. Turcuș, *Sinodul general de la Buda (1279)*, Cluj-Napoca, 2001, p. 83, nota 72.

⁸⁸ În relație directă cu situația din Carpați, vezi și analiza lui Tudor Sălăgean din *Ladislau Kán*, p. 56-72.

⁸⁹ Vezi în acest context și analiza lui Ovidiu Cristea, *Captivitatea lui Otto de Bavaria. Câteva considerații*, în *Secolul al XIII-lea pe meleagurile locuite de români*, editor Adrian Andrei Rusu, Cluj-Napoca, 2006, p. 61-78.

⁹⁰ Vinni Lucherini, *The Journey of Charles I, King of Hungary, from Visegrád to Naples (1333): Its Political Implications and Artistic Consequences*, în „Hungarian Historical Review”, Budapest, II (2013), 2, p. 341-362.

⁹¹ Sophie Menache, *Clement V*, Cambridge, 1998, p. 23-29. Papalitatea a cumpărat Avignonul abia la 1348.

propriul sistem, cu un rege (Carol-Robert) ca principal instrument⁹² și cu cinci *principi* „zonali” (Salomon, Mikud, Toma, Basarab și Dominic) ca mecanisme politice de control regional⁹³.

Este de înțeles de ce papa Ioan XXII a evitat să accepte versiunea lui Carol-Robert asupra evenimentelor de la 1330⁹⁴, care-i năruiseră planurile orientale, cel puțin jumătate⁹⁵, dacă nu chiar toți *principii* papei de la 1327⁹⁶ fiind implicați în conflictele anului 1330⁹⁷. Atunci, întrucât și Carol trimisese deja oaste în sprijinul regelui polon, Vladislav I *Łokietek*⁹⁸, totul a început cu decizia lui Basarab de a-l abandona pe țarul bulgar Mihail Șișman⁹⁹ și de a-l sprijini pe Ștefan Uroș III Dečanski¹⁰⁰ al Serbiei (care cu un an în urmă atacase Belgradul regelui Carol-Robert¹⁰¹); ceea ce a dus la campania ungară din Țara Românească¹⁰² și la atacul împăratului bizantin, Andronikos III

⁹² Este poziția firească pe care prin rang și prin documente Carol-Robert o ocupa în politica Papalității.

⁹³ Sunt pozițiile normale pentru acești dregători (pentru rege) și principii, vasali ai regelui (pentru papă).

⁹⁴ Acest aspect fundamental a fost bine surprins în ultima perioadă atât de S. Iosipescu, *Bătălia de la Posada (9-12 noiembrie 1330). O contribuție la critica izvoarelor de început a Principatului Țării Românești*, în *RI, NS, XIX* (2008), p. 59-82, la p. 64-65, cât și de Ș. Papacostea, *Prima unire românească*, p. 21.

⁹⁵ Este vorba sigur de Toma, care a și contribuit la declanșarea campaniei regale din Țara Românească, evident de Basarab, și foarte probabil – prin tulburările iscate între sași, respectiv printre cele provocate în zona Oituzului – de Salomon și Dominic, netrebuind uitate nici „reglările de conturi” produse în Transilvania între nobili care erau oficial fideli de marcă ai regelui (*DRH, D, I, nr. 36*, p. 66). Din acest punct de vedere, cazul lui Lack, fondatorul „dinastiei” Lackfi, este demn de interes (András W. Kovács, *Voievozii Transilvaniei*, p. 42-43). În timp ce fiul său, Ștefan, se distingea în luptele de la sud de Carpați, Lack, devenit comite al secuilor la 1328, îi ataca pe fideliul regelui rămași în provincia transilvană. Dată fiind și dregătoria sa (păstrată până la 1343), atitudinea lui Lack a influențat probabil și poziția secuilor *principelui* Dominic de la est de Oituz, o zonă cheie (V. Spinei, *The Cuman Bishopric*, p. 440-446) în raport cu pozițiile dunărene și pontice ale Hoardei de Aur, protectoarea și apoi adversara lui Basarab din anii 1320 (Alexandru Ciocîltan, *The Mongols and the Black Sea Trade*, p. 272-278).

⁹⁶ ASV, Reg. Vat. 82, f. 4^r-5^r; 114, f. 61 (156)^r (acte editate în *Acta Ioannis PP. XXII*, nr. 92-a, p. 182-184). Mikud, fidel de marcă al lui Carol-Robert (vezi și Damir Karbić, *Defining the Position of Croatia during the Restoration of Royal Power (1345-1361)* și István Petrovics, *The Fading Glory of a Former Royal Seat: The Case of Medieval Temesvár*, în ...*The Man of Many Devices, Who Wandered Full Many Ways: Festschrift in Honor of János M. Bak*, editori Balázs Nagy, Márcell Sebök, Budapest, 1999, p. 520-526, la p. 522, respectiv p. 527-538, la p. 530), putea doar să aibă poziția regelui său la greaua frontieră cu ostila Serbie a lui Dečanski.

⁹⁷ Din nefericire, cele două planuri, sudic (Velbujd) și nordic (Posada), au fost disjuncte în analiza aceluia an sau legătura creată s-a mărginit la explicația că înfrângerea lui Basarab la Velbujd (iulie) a dus la declanșarea în grabă a campaniei lui Carol-Robert împotriva voievodului (septembrie), presupus a fi slăbit după victoria sârbă. Era o corelație falsă, creată de exagerările gloriofice ale fiului lui Dečanski, Ștefan Dușan, de la 1349 și 1354.

⁹⁸ Vezi și *Chronicon pictum Vindobonense* (=„Fontes Historiae Daco-Romanorum”, XI), ediție Gheorghe Popa-Lisseanu, București, 1937, p. 108-109. Aspect remarcat anterior, dar nevalorificat în raport cu cadrul balcanic.

⁹⁹ La fel au procedat înainte de bătălia de la Velbujd și fratele (Belaur) și nepotul (Ioan Alexandru) lui Mihail Șișman (vezi Aleksandăr Burmov, *История на България през времето на Шишмановци, 1323-1396 г.* [Istoria Bulgariei sub Șișmanizii. Anii 1323-1396] (I), în „Годишник на Софийския Университет: историко-филологически факултет” [Anuarul Universității din Sofia: Facultatea de Istorie și Filosofie], LXIII (1946-1947), p. 1-58, aici la p. 50-51, 54-55).

¹⁰⁰ Pentru principalele coordonate: George C. Soulis, *The Serbs and Byzantium during the Reign of Emperor Stephen Dusan (1331-1355) and his Successors*, Washington, DC, 1984 [1966], p. 2; István Vásáry, *Cumans and Tartars: Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185-1365*, Cambridge, 2005, p. 90, 123-126, 150.

¹⁰¹ Engel, *Regatul Sfântului Ștefan*, p. 162. Iar papa Ioan XXII nu a rupt relațiile cu regele Serbiei, dimpotrivă.

¹⁰² Vezi aici Ilie Minea, *Războiul lui Basarab cel Mare cu regele Carol-Robert (noiembrie 1330)*, în *CI, V-VII* (1929-1931), p. 324-343, la p. 327-334; S. Iosipescu, *Români din Carpații Meridionali la Dunărea de Jos de la invazia mongolă (1241-1243) până la consolidarea domniei a toată Țara Românească*, în *Constituirea statelor feudale românești*, editor Nicolae Stoicescu, București, 1980, p. 41-95, aici la p. 69-77.

Paleologul¹⁰³, aliatul deja răposatului Șișman¹⁰⁴, asupra Bulgariei¹⁰⁵, al cărei coregent devenise ginerele lui Basarab, Ioan Alexandru, viitor țar¹⁰⁶. În pofida aparențelor ortodoxe¹⁰⁷, fusese și o „răfuială catolică”¹⁰⁸, îngăduită și de politica tot mai tolerantă – din rațiuni pragmatice – a lui Ioan XXII¹⁰⁹ pe lângă Basarab, *principele* de la 1327¹¹⁰. În „răfuială”, au fost implicați Ștefan Dečanski, cu care Ioan XXII continuase să negocieze (1323-1329)¹¹¹ în pofida opoziției lui Carol¹¹², și Ioan Alexandru, fiul ducesei Cărvunei, creștina de rit *latin* Kerana Petrița¹¹³, nefiind exclus ca Ana, sora lui Dečanski și prima soție a lui Șișman¹¹⁴, coregentă a Bulgariei împreună cu Ioan Alexandru, soțul Teoderei¹¹⁵, după bătălia de la Velbujd¹¹⁶, să fi fost deja *unită* cu Biserica Romei¹¹⁷.

¹⁰³ Pentru „ascensiunea sa bulgară”, vezi aici și Ursula Victoria Bosch, *Kaiser Andronikos III. Palaiologos. Versuch einer Darstellung der byzantinischen Geschichte in den Jahren 1321-1341*, Amsterdam, 1965, p. 26-29.

¹⁰⁴ Pentru perspective mai vechi și mai recente, vezi Konstantin Jireček, *Geschichte der Serben* (= „Geschichte der europäischen Staaten”, XXXVIII), I. *Bis 1371*, Gotha, 1911, p. 361-363, 370; Toma Tomov, *Към въпроса за Велбъждката битка* [În problema bătăliei de la Velbujd], în „Анамнеза” [Memoria], Sofia, I (2006), 3, p. 34-48.

¹⁰⁵ Pentru evenimente și neglijate atacuri simultane din toamnă: Ivan Božilov, Vassil Gjuzelev, *История на средновековна България VII-XIV век* [Istoria Bulgariei medievale. Secolele VII-XIV], Sofia, 1999, p. 564-568.

¹⁰⁶ Pentru mai multe informații, vezi Ioniță, Kelemen, Simon, *De la Biserica Argeș I la Biserica Argeș II* (în curs de apariție).

¹⁰⁷ Este imaginea pe care o lasă și unele sinteze de largă circulație (John V. A. Fine, *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, Ann Arbor, 1987¹, p. 272; Jelisaveta Stanojevich Allen, *Velbužd*, în *Oxford Dictionary of Byzantium*, editor Alexander Kazhdan, III, Oxford, 1991, p. 2165).

¹⁰⁸ Exprimarea este îngăduită de coordonatele documentare de mai jos, în parte cunoscute deja, dar neglijate.

¹⁰⁹ Vezi astfel și *Acta Ioannis PP. XXII*, nr. 106, p. 199; nr. 115, p. 219-221 (august 1328 – decembrie 1329).

¹¹⁰ Iar *principe* dintre *valahi* va mai fi apoi doar Nicolae de Remetea la 1345, cel așezat de papa Clement VI sub Alexandru Basarab, în pofida opoziției fiului lui Carol-Robert, Ludovic I (*DRH*, D, I, nr. 32, p. 60-61).

¹¹¹ Pentru date: *Acta Ioannis PP. XXII*, nr. 73-b, p. 137-144; nr. 76a-b, p. 155-157, nr. 115, p. 219-221.

¹¹² Pe lângă considerentele strategice rămase din vremea Arpadienilor, Carol-Robert îl și sprijinise pe Ștefan Vladislav II, fratele bun al Anei Neda și vărul primar al lui Dečanski, refugiat în Ungaria (din 1322-1323) până la moartea sa pe la 1325-1326 (pentru complexele aranjamente dinastice ale Serbiei, vezi în aceste coordonate și Elisabeth Malamut, *Les reines de Milutin*, în „Byzantinische Zeitschrift”, München, XCIII (2000), 2, p. 490-507).

¹¹³ *Acta Benedicti PP. XII (1334-1342)* (= „Fontes”, III, 8), editor A. L. Tăutu, Roma, 1958, nr. 18-19, p. 37-39.

¹¹⁴ I. Božilov, *Фамилията на Асеневици (1186-1460). Генеалогия и просопография* [Familia Asăneștilor (1186-1460). Genealogie și prosopografie], Sofia, 1994, p. 125-127. Fiul ei și al lui Șișman, Ioan Ștefan, a fost întronat țar după Velbujd, având-o – în pofida vârstei – pe mama sa și pe Ioan Alexandru, nepotul lui Șișman, drept regenți.

¹¹⁵ Pentru principalele coordonate matrimoniale, vezi Alberto Alberti, *Ivan Aleksandăr (1331-1371). Splendore e tramonto del secondo impero bulgaro*, Firenze, 2010, p. 39-43; John V. A. Fine, *The Late Medieval Balkans*, p. 272-273.

¹¹⁶ John V. A. Fine, *The Late Medieval Balkans*, p. 273; Božilov, Gjuzelev, *История на средновековна България*, p. 564.

¹¹⁷ Pentru ea, vezi pe larg V. Gjuzelev, *Imperatrix Bulgariae Anna-Neda (1277 – c. 1346)*, în „Zbornik Radova Vizantološkog Instituta” [Lucrările Institutului de Studii Bizantine], Beograd, L (2013) [= *Mélanges Ljubomir Maksimović*, editori Bojana Krsmanović, Srđan Pirivatrić], p. 617-626. Folosim *unită* și nu *convertită* la ritul *latin* (o nuanță care s-ar impune și în cazul Keranei) datorită distincțiilor operate ulterior între statutul fiului ei, Lodovico, ajuns în exil la Neapole ca și ea (după 1337), de *catecumen*, înainte de rebotezarea la începutul anilor 1360 (Ian S. R. Mladjov, *The Bulgarian Prince and would-be Emperor Lodovico*, în „Bulgaria Mediaevalis”, Sofia, II (2011), p. 603-618); rebotezare pe care și Kerana era dispusă să o accepte la 1337 (*Acta Benedicti PP. XII*, nr. 19, p. 38).

La 1330 s-a prăbușit în fapt, pentru aproximativ 15 ani¹¹⁸, atât extensia secuiască a regatului de la est de Oituz¹¹⁹, cât și relațiile dintre Avignon și Argeș¹²⁰ și dintre Buda și Valahia¹²¹; și aceasta în pofida revirimentului care a dus la refacerea – sub franciscani¹²² – a Episcopiei Milkoviei (1332-1334)¹²³ și a reconcilierii temporare dintre Ungaria și Valahia din a doua parte a deceniului patru¹²⁴. S-ar putea ca – în ciuda succeselor regale și papale din vremea lui Ludovic și a lui Alexandru Basarab¹²⁵, care au dus la o nouă renaștere a Milkoviei (1347)¹²⁶ – 1330 să fi slăbit, poate decisiv, în durată atât expansiunea orientală a Budei¹²⁷, cât și cea valahă a Avignonului¹²⁸, înlesnind geneza dinspre Nord spre Sud a Moldovei¹²⁹ și impunerea durabilă a autorității Patriarhiei

¹¹⁸ Adică până la 1344-1347, interval marcat de acordul, conflictul și noua înțelegere dintre regele Ludovic I și Alexandru Basarab și de campaniile anti-tătare care au dus și la reparația Episcopiei Milkoviei în 1347, după pacea dintre Ludovic și Alexandru (György Györffy, *Adatok a románok XIII. századi történetéhez* (II), Anexă, nr. 31, p. 561). Coincidența dintre reconcilierea survenită între Alexandru și Ludovic și reparația Milkoviei (*DRH*, D, I, nr. 34, p. 63) ridică întrebarea dacă un acord similar între Carol-Robert și Basarab nu a premers deciziei pontificale de refacere a aceleiași episcopii în toamna anului 1332 (*DRH*, D, I, nr. 22, p. 45). Actele regale de după primirea aprobării papale și prizonierii ungari de marcă, ținută încă de Basarab la începutul celui an, ne îndreaptă spre un răspuns negativ în acest caz (*DRH*, D, I, nr. 25, p. 49; István Balogh, *A Báthori család négy oklevele* [Patru documente ale familiei Báthory], în „Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltári Évkönyv” [Anuarul Muzeului Comitatului Szabolcs-Szatmár-Bereg], Nyíregyháza, XIII (1999), p. 107-132; în acest caz: nr. 2, p. 117-119).

¹¹⁹ După cum o arată și ofensivele din 1344-1345 (V. Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV*, p. 310-314, 320-321).

¹²⁰ De unde și necesitatea reluării ei instituționale subliniate de papa Clement VI (*DRH*, D, I, nr. 32, p. 60).

¹²¹ Ceea ce rezultă cel mai clar din cronicile ungare (vezi [Ioan de Târnave (Kükülö), *Vita Ludovici*, în] Ioan Thuróczy, *Chronica Hungarorum*, I. *Textus*, ediție Erzsébet Galántai, Gy. Kristó, Budapest, 1985, p. 161-165).

¹²² Este o schimbare fundamentală de paradigmă, înlocuirea dominicanilor cu franciscanilor dovădindu-se, ulterior, mai curând în detrimentul interesului misionar roman: după cum o sugerează – prin opoziție – reușitele dominicanilor din Moldova propriu-zisă și eșecurile franciscanilor din Țara Românească, mai ales după 1370 (vezi aici Raymond J. Loenertz, *La Société des Frères Pèlerins. Étude sur l'Orient dominicain*, I, Rome, 1937, p. 37, 46-47). În fapt, singurul succes franciscan de anvergură pare să fi fost în rândul valahilor din Țara de Jos, fiind astfel de remarcat și că primul episcop de rit latin de Argeș cunoscut, Nicolae Anton (1381), era un dominican și nu un franciscan (sub acest raport, vezi și datele și discuțiile din Andrei Pippidi, *Mănăstire dominicană la Târgoviște?*, în *SMIM*, XXVII (2009), p. 333-334; Șt. Pascu, *Contribuții documentare*, p. 166-167, 174). În orice caz, actele pontificale din 1327 ne obligă să datăm conventurile dominicane *transalpine*, mai ales în cazul Câmpulungului și chiar în al Argeșului (datorită Bisericii Argeș I), înainte de 1330, nu la mijlocul anilor 1340 (pentru istoriografia mai veche și mai recentă: Al. Ciocîltan, *Comunitățile germane la sud de Carpați în Evul Mediu (secolele XIII-XVIII)*, Brăila, 2014, p. 207-214, 223-224). La acel moment, dacă nu deja din urmă cu aproape un deceniu, din vremea nunții Clarei cu Alexandru, își făcuseră apariția franciscanii, favoriții Clarei (pentru ei, vezi și V. Achim, *Ordinul franciscan în Țările Române în secolele XIV-XV. Aspecte teritoriale*, în *RI*, NS, VII (1996), 5-6, p. 391-410).

¹²³ Interval delimitat de numirea lui Vito de Monteferro, ca episcop al Milkoviei și apoi, la 1334, ca episcop de Nitra, evident o dioceză incomparabil mai ușor de păstorit (vezi și László Makkai, *A Milkói (Kún) püspökség*, p. 45).

¹²⁴ Reamintim aici și dispariția Posadei din documentele ungare după noiembrie 1336 și până la moartea regelui Carol, în iulie 1342 (vezi actele regești în ultimul deceniu din *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia 1301-1387*, editor-general Gyula Kristó, XX. 1336, editor Ferenc Pitti, Szeged, 2004, XXI. 1337, editori László Blazovich, Lajos Gécz, Szeged, 2005; XXII. 1338, editor F. Pitti, Szeged, 2012; XXIII. 1339, editor F. Pitti, Szeged, 1999; XXIV. 1340, editor F. Pitti, Szeged, 2001; XXV. 1341, editor Ferenc Sebök, Szeged, 2004; XXVI. 1342, editor F. Pitti, Szeged, 2007).

¹²⁵ În general: Ș. Papacostea, *O întregire documentară*, p. 111-117; idem, *Orientări și reorientări*, p. 9-24.

¹²⁶ ASV, Reg. Aven. 88, f. 435^{r-v} (29 martie 1347; documentul a fost editat și în *DRH*, D, I, nr. 34, p. 63-65).

¹²⁷ Pentru soarta expansiunii angevine, a se vedea Ș. Papacostea, *Domni români și regi angevini: înfruntarea finală (1370-1382)*, în *AIIAI*, XXIII (1986), 2, p. 571-581.

¹²⁸ Strict sub raport documentar pontifical, vezi sursele din Șt. Pascu, *Contribuții documentare*, p. 163-188.

¹²⁹ Al. Simon, *În jurul Carpaților. Formele și realitățile genezei statelor românești*, Cluj-Napoca, 2002, p. 381.

Ecumenice de pe malul stâng al Dunării¹³⁰, cum după 1330 și-a făcut loc tot mai mult în politica pontificală negarea validității botezului de rit *grec*¹³¹, cerându-se rebotezarea și acelor care, altminteri, acceptaseră autoritatea papală¹³². Pe de altă parte, apariția *valahilor* din aria secuiască a *principelui* Dominic¹³³, în care, la 1327, sigur nu erau o dominantă politică¹³⁴, emergență care a dus la apariția coroanei *Țării de Jos* a Moldovei¹³⁵, s-a realizat în anii 1370¹³⁶, tot prin recursul la Papalitate¹³⁷ și ostilitate – inclusiv lingvistică¹³⁸ – față de politicile Ungariei Angevine¹³⁹; indiferent dacă acești *valahi* erau nativi din zonă¹⁴⁰, veniseră cu secuii din acea *Țară a Oltului*¹⁴¹, erau urmașii oștenilor lui Basarab trimiși contra tătarilor după 1323-1324¹⁴² ori descindeau din *valahii* care se opuseseră politicilor lui Basarab și Alexandru Basarab¹⁴³, luând drumul Ungariei, mai ales în prima parte a anilor 1330¹⁴⁴ și pe la mijlocul anilor 1340¹⁴⁵. În acel stadiu, „lucrurile” par departe de a fi fost tranșate¹⁴⁶.

¹³⁰ Pentru perspectivele devenite tradiționale, a se vedea și Ș. Papacostea, *Orientări și reorientări*, p. 20-22.

¹³¹ Această problemă s-a agravat odată cu trecerea anilor (vezi astfel Oskar Halecki, *Un empereur de Byzance à Rome. Vingt ans de travail pour l'union des Églises et pour la défense de l'Empire d'Orient*, Warsaw, 1930).

¹³² Reamintim, ca exemplu, doar cazul mamei lui Ioan Alexandru (*Acta Benedicti PP. XII*, nr. 19, p. 38-39).

¹³³ Cazul său solicită noi cercetări, utile nu doar în raport cu geneza statală românească, ci și cu structura și funcționarea societății secuiești, teoretic egalitare, dar – cum se vede din actul papei Ioan XXII din aprilie 1327 – riguros organizată ierarhic nobiliar și chiar *princiar* (pentru mai multe date asupra lor: Károly Vekov, *Structuri juridico-militare și sociale la secui în Evul Mediu*, Cluj-Napoca, 2003, p. 44-51, 77-84, 110-118, 199-208).

¹³⁴ Și – am putea adăuga – nu erau nici o dominantă demografică. Altfel, ei ar fi trecut în prim plan în actele papale, așa cum a fost cazul cu *Olachi Romani* două decenii mai târziu, în vremea pontificatului lui Clement VI.

¹³⁵ A se vedea cu precădere mențiunea (1562) din P. P. Panaiteșcu, *Tezaurul domnesc. Contribuție la studiul finanțelor feudale în Țara Românească și în Moldova*, în *SRdI*, XIV (1961), 1, p. 49-85, p. 64.

¹³⁶ Sub acest raport, studiul fundamental este Ș. Papacostea, *Aux débuts de l'état moldave. Considérations en marge d'une nouvelle source*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, Bucarest, XII (1973), 1, p. 139-158, la p. 144-145.

¹³⁷ Vezi și datele din Al. Simon, *În jurul Carpaților*, p. 380-384; idem, *Între Moscova și Vilnius*, p. 9-14.

¹³⁸ *Acta Gregorii P.P. XI (1370-1378)* (= „Fontes”, III, 12), editor A. L. Tăutu, Roma, 1966, nr. 118-119, p. 223-225. Papa l-a numit episcop special pentru acești *valahi* pe Antonio din Split deoarece le cunoștea limba.

¹³⁹ Pentru contextul anilor (1373-1375), a se vedea Ș. Papacostea, *Domni români și regi angevini*, p. 122-123.

¹⁴⁰ În acest subiect a se vedea și „orientările și reorientările” din studiul lui S. Iosipescu, *Vrancea, Putna și Basarabia. Contribuții la evoluția frontierei sudice a Moldovei în secolele XIV-XVI*, în *Închinare lui Petre Ș. Năsturel la optzeci de ani*, editori Paul Cernovodeanu, Ionel Căndea, Gheorghe Lazăr, Brăila, 2003, p. 205-224.

¹⁴¹ „Cu accent” pe cursul inferior al Oltului: Constantin C. Giurescu, *Oltului și Basarabia. Colonizări muntene în sudul Moldovei în veacurile XIV și XV*, în *RIR*, X (1940), p. 130-139.

¹⁴² Rămâne o opțiune care trebuie luată în calcul ținând cont și de contextul vasalic al relațiilor de peste munți.

¹⁴³ Acest aspect a fost din păcate frecvent minimalizat în raport cu toate teritoriile locuite și de către *valahi*.

¹⁴⁴ Vezi „cazul clasic” al voievodului Bogdan (1334-1335): D. Căprăroiu, *Din nou despre originea oltenească a voievodului Bogdan I*, în *Românii în istoria Europei*, editor D. Căprăroiu, Târgoviște, 2013, p. 70-86.

¹⁴⁵ *DRH*, D, I, nr. 40, p. 73-74 (1359). Acești *valahi*, așezați apoi în Banat, l-au însoțit pe rege și în Dalmația.

¹⁴⁶ Să amintim doar că în anii 1390 (înainte de apariția Ordinului Dragonului în 1408) Țara Românească avea ordinul ei de cavaleri, în el fiind primit de Mircea I și nobilul morav Heinrich (Jindrich) Rohlik, venit în Țara Românească să lupte cu *turcii* (conform inelului aflat în proprietate privată cu inscripția: *MIRCZA WOG WAL ROHLIKOWI RYT* † [...]XC [...]); parte din inscripție a fost deteriorată la o operațiune „de curățare” a inelului, iar restul textului necesită o nouă cercetare; semnalarea inelului cu descrierea acestuia se găsește la Heinz Rohlik, *Rohlik*, în „Deutsches Geschlechterbuch”, Limburg an der Lahn, LX (CCXIX) (2007), p. 155-174, la p. 166).

Cel puțin problema secuiască și *valahă*¹⁴⁷ din teritoriile *principelui* Dominic, intrate ulterior în componența Țării de Jos¹⁴⁸, s-a prelungit până în vremea lui Ștefan III cel Mare (1467-1471)¹⁴⁹, el însuși, și prin mama sa, Oltea¹⁵⁰, un produs al Țării de Jos¹⁵¹, încă *orientate spre Ungaria*¹⁵², la peste 140 de ani după ascensiunea *princiară* a secuilor trecuți peste munți¹⁵³.

După ce Polonia a încercat să ridice din nou problema Țării de Jos¹⁵⁴ în vremea disputatei succesiuni a lui Ștefan III (1504)¹⁵⁵, cu sprijinul Țării Românești¹⁵⁶, cealaltă

¹⁴⁷ Ajungându-se chiar la deportări de secui după 1467 (Ș. Papacostea, *Țara de Sus și Țara de Jos*, p. 18-19).

¹⁴⁸ A se vedea și vechiul studiu al lui Radu Rosetti, *Despre unguri și episcopiile catolice din Moldova*, extras din *AARMSI*, seria II, XXVIII, 1908, p. 40-43.

¹⁴⁹ Vezi aici în special Ș. Papacostea, *Politica externă a lui Ștefan cel Mare: opțiunea polonă (1459-1472)*, în *SMIM*, XV (2007), p. 13-28; idem, *Țara de Sus și Țara de Jos*, p. 21-23.

¹⁵⁰ Leon Șimanschi, *Formarea personalității lui Ștefan cel Mare*, în *RA*, LII (1975), 1, p. 3-36. Numele ei duce spre oltenii din regiune, dar și spre o contragere din vechiul nume maghiar Sarolta.

¹⁵¹ Care l-a și adus pe tron în primăvara anului 1457 (vezi *Cronica moldo-germană*, în *Cronicle slavo-române din secolele XV-XVI publicate de Ioan Bogdan*, ediție P. P. Panaitescu, București, 1959, p. 28-37, la p. 28).

¹⁵² Ș. Papacostea, *Un episod de la rivalită polono-hongroise au XVe siècle: l'expédition de Matia Corvin en Moldavie (1467) à la lumière d'une nouvelle source*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, VIII (1969), 6, p. 967-979.

¹⁵³ Cazul acestor secui ridică numeroase analogii – cel puțin la nivelul tradiției *descălecatului* – cu istoria *comitelui* Negru Vodă, *domnul cel negru* în textul arab, învoit de craiul Țării *Ungurești*, în care locuiau *valahii în puterea craiului*, să-i alunge pe tătari din ținutul *nelocuit* stăpânit de ei. Amintim astfel ultima și cea mai completă ediție a unui text devenit clasic. „[Câmpulung] Este un oraș mare unde nădăjduiam să cercetăm o mănăstire măreață care se află acolo cu hramul Adormirii Maicii Domnului. Înțelesul numelui *Künbülünk* în valahă este *câmpul cel lung* și i se spune astfel pentru că orașul este foarte lung. Prin mijlocul lui trece un râu. Ne-au spus că în vechime scaunul domnilor Țării Valahiei s-a aflat în acel oraș, căci acești valahi locuiau în Țara Ungurească, în puterea craiului, fiind conduși de un comite [*qūmiš* în originalul arab] dintre ei, care a venit să-și lase caii la păscut în acest ținut, fiind el în mâna tătarilor, nelocuit. Atunci a cerut învoire de la craiul și a mers cu ajutorul lui Dumnezeu și i-a alungat <pe tătari> din acest ținut, apoi și-a întărit <stăpânirea> și a domnit asupra acestei țări. Îl numeau *Nākrū fuvwifūdā*, adică *domnul cel negru*. El a înălțat această mănăstire. De atunci și până în vremea răposatului Matei Basarab ea s-a surpat, și atunci el s-a ostenit și a înnoit-o, fiind acum mare și falnică. Toată zidirea ei este nouă. Biserica are patru stâlpi frumoși și o clopotniță foarte mare și înaltă această mănăstire este o chinovie [de rânduială cenobitică] și încă din vechime.” Vezi Paul din Alep, *Jurnal de călătorie în Moldova și Valahia*, ediție Ioana Feodorov, București/Brăila, 2014, p. 331-332; o exprimare identică la patriarhul Macarie III; I. Feodorov, *La chronique de Valachie (1292-1664). Texte arabes du Patriarcat Macaire Za'im*, în „Mélanges de l'Université Saint-Joseph”, Beirut, LII (1991-1992 [1995]), p. 3-71, aici la p. 40.

¹⁵⁴ Vezi *Acta Alexandri Regis Poloniae, magni ducis Lithuaniae, etc. (1501-1506)* („Monumenta Medii aevi res gestas Poloniae illustrantia”, XIX), editor Fryderik Papée, Kraków, 1927, nr. 256, p. 424-426. Afinitatea invocată de diplomația polonă dintre elita Țării de Jos și domnia Țării Românești trebuie privită „radial” în relație cu ostilitatea boierilor buzoieni și rămnicieni față de Ștefan (O. Cristea, Marian Coman, „O scrisoare pierdută”: Ștefan cel Mare și boierii de margine ai Țării Românești, în „Analele Putnei”, Putna/Suceava, IX (2013), 1, p. 23-52) și corelată cu „înghițirea statală moldavă” a coroanei Țării de Jos de către Suceava, în condițiile în care autoritatea domnească transalpină asupra propriei zone de frontieră (buzoiene, rămniciene) cu Moldova apare drept predominant formală (vezi M. Coman, *Putere și teritoriu. Țara Românească medievală (secolele XIV-XVI)*, Iași, 2013), fiind greu de presupus că a fost vreodată mai puternică asupra ariei Țării de Jos. Se naște în schimb, în mod legitim, întrebarea dacă buzoienii, rămnicienii și Țara de Jos nu au format la un moment dat o singură unitate politică de evidentă funcționalitate geopolitică angevină (bine descrisă de liniile teritoriale ale privilegiului lui Ludovic I pentru Brașov din 1358; *DRH*, D, I, nr. 39, p. 72), o unitate „împărțită” apoi între Moldova și Țara Românească. Un răspuns îl va putea da analiza raporturilor lui Ludovic cu Alexandru.

¹⁵⁵ Cu accent pe problema internă a succesiunii lui Ștefan, a se vedea analiza lui Virgil Pâslariuc, *Raporturile politice dintre marea boierime și domnie în Țara Moldovei în secolul al XVI-lea*, Chișinău, 2005, p. 22-30.

¹⁵⁶ A se vedea și Al. Simon, *Descrășterea Moldovei sub Bogdan III și ridicarea Țării Românești sub Neagoe Basarab*, în *Sfântul voievod Neagoe Basarab. 1512-2012*, editor Nicolae Caba, București, 2012, p. 431-460.

putere interesată de controlul Țării de Jos¹⁵⁷ și mai ales de cel al legăturilor directe dintre Transilvania și Gurile Dunării prin pasul Oituz (motiv pentru care părți din Țara de Jos¹⁵⁸ au și intrat temporar de-a lungul vremii fie în componența Ungariei¹⁵⁹, fie în cea a Țării Românești¹⁶⁰), stările de lucru din Țara de Jos s-au liniștit progresiv prin prăbușirea Ungariei Jagiellone după bătălia cu turcii din 1526¹⁶¹. Ea a redus interesul și presiunea din zonă, desăvârșind căderea Chilie și a Cetății Albe la 1484¹⁶², care a adus puterea Porții peste doritul punct terminus al expansiunii angevine¹⁶³. Iar „undevea” în tot acest tumult se risipiseră secuii lui Dominic și stăteau să „apară” ceangăii¹⁶⁴.

Locul și rolul unei miniaturi, a unei țări și a unui comitat

Cunoscuta imagine merită amintită și în contextul secuilor *principelui* Dominic din aprilie 1327 și al *valahilor* care au ajuns la 1374 să domine viitoarea Țară de Jos a Moldovei. Fără a insista prea mult pe semnificațiile reprezentării¹⁶⁵, să reținem că – la poate nici cinci ani după încheierea cu succes a campaniilor sale anti-tărare (1344-1354)¹⁶⁶ – Ludovic I de Anjou se prezenta ca fiind ascultat atât de Occidentul creștin (cavalerii, cu săbiile scoase din teacă, din stânga regelui), cât și de Orientul *infidel* (nobilii, cu arcuți și săbii curbate, aflați în dreapta monarhului angevin), care se regăseau în regatul său al

¹⁵⁷ Vezi astfel și Ș. Papacostea, *Un episode de la rivalité*, p. 974-976; idem, *Opțiunea polonă*, p. 20-24.

¹⁵⁸ Miza nu era atât zona montană a Țării de Jos, cât drumul prin pasul Oituz, după cum o arată și atacul lui Ștefan din 1482 asupra fortificației muntene de la Crăciuna (vezi și textul din *Cronica moldo-germană*, p. 35). Din acest motiv, considerăm că o mare parte a Țării de Jos *moldave* i-a rămas lui Alexandru I în urma acordului de la întronarea sa cu Mircea I (1400). Acțiunile sale de „erodare” (prin huseiți) ale regiunii (pro-latine și pro-ungare) după dispariția lui Mircea la 1418 (Ș. Papacostea, *Țara de Sus și Țara de Jos*, p. 11, 21) nu se justificau în cazul unui teritoriu recent preluat prin forță în condițiile tulburărilor care au cuprins Țara Românească după moartea lui Mircea (vezi în acest caz și situația de la Gurile Dunării la V. Ciociltan, *Competiția pentru controlul Dunării inferioare (1412-1420)*, I-II, în *RdI*, XXXV (1982), 10, p. 1090-1100; 11, p. 1191-1203).

¹⁵⁹ Pe lângă situația de după campania lui Matia de la 1467, privilegiile emise de Sigismund după expediția sa din Moldova (1395) indică intrarea unor părți din Țara de Jos sub control regal, măcar până la compromisul cu Ștefan I (ante 1398), care a primit domenii în Transilvania (*DRH*, D, I, nr. 88-89, p. 142-143; nr. 102, p. 169).

¹⁶⁰ Mai ales ca un preț al întronării lui Alexandru I de către Mircea, motiv pentru care, la 1475, Matia dorea – în versiunea ungară a acordului său cu Ștefan – așezarea frontierei dintre Moldova și Țara Românească în limitele convenite de Mircea și Alexandru (Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II [1493-1503; 1458-1503], București, 1913, nr. 146, p. 335). Întrucât avea nevoie de Ștefan împotriva Porții și a Poloniei, solicitarea regelui nu putea implica o amputare teritorială majoră, care risca să-l îndepărteze pe domn, ci se mărginea, profitând de necesitățile ungare ale lui Ștefan de după căderea Caffei, la un „partaj” al legăturii dintre Transilvania și Gurile Dunării, partea regală fiind administrată prin Țara Românească, care trebuia preluată – după cum prevedea tot versiunea ungară a tratatului de la Iași/Buda – de către Vlad III, recent căsătorit cu vara primară a regelui, Juszina Szilágyi/Pongrácz (a se vedea aici Al. Simon, *Soțiile ungare ale lui Vlad III Țepeș: rolul, impactul și receptarea unor alianțe și rivalități medievale*, în *AIIX*, XLVIII (2011), p. 5-12).

¹⁶¹ Vezi în continuare I[oa]n Ursu, *Die auswärtige Politik des Peter Rareș, Fürst von Moldau*, Wien, 1908.

¹⁶² Pentru cele mai noi cercetări ale acestui dilematic subiect, a se vedea Naghi Pienaru, O. Cristea, *Campania otomană din 1484. Mărturia lui Ibn Kemal*, în „Analele Putnei”, Putna/Suceava, VIII (2012), 1, p. 43-58, la p. 44.

¹⁶³ Sunt astfel demne de o cercetare aparte și numeroasele documente din Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien, din fondurile *Hungarica* ori *Turcica*, privind încercările moldave de după anul 1538 de recucerire a porturilor.

¹⁶⁴ Ferenc Pozsony, Péter Csermely, *The Hungarian Csángó of Moldova*, Budapesta/Buffalo/Toronto, 2006.

¹⁶⁵ Sper că o va face curând profesorul Martyn Rady, care ne-a și dat sugestia, pentru care-i mulțumim.

¹⁶⁶ Mai multe date la Gy. Kristó, *Az Anjou-kor háborúi* [Războaiele epocii angevine], Budapesta, 1988, p. 97; V. Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV*, p. 311-313; András W. Kovács, *Voievozii Transilvaniei*, p. 44-45, nota 34.

Ungariei, a cărui istorie trebuia redată prin acea cronică¹⁶⁷. Mesajul nu era unul conflictual, deși victoriile sale și retorica anti-*schismatică* și anti-*păgână* folosită pe larg de rege ar fi îngăduit-o pe deplin¹⁶⁸, iar în plus, mai ales în vremea tatălui său, coroana ungară își atrăsese deja violente reproșuri din partea „puritană” a Bisericii Romei pentru felul în care se „amestecau” *dreptii* cu *nedreptii* în administrarea statului¹⁶⁹. Este greu de crezut că raporturile erau mai „pure” și mai „nete” în sudul și estul provinciei regale a Transilvaniei și în special pe cel mai scurt drum care trebuia să lege regatul de Gurile Dunării, cu bizantini, bulgari, genovezi, tătari ori *valahi*¹⁷⁰.

Fig. 1. Ludovic I și supușii săi *cruciați* și *orientali* pe pagina de titlu a *Cronicii Pictate de la Viena* (Országos Széchényi Könyvtár [Biblioteca Națională Széchényi], Budapeșt, CLMae 404)

O arată poate cel mai bine reacțiile regelui de la 1366, când „amestecul” i-a scăpat de sub control, cu sârbii, în sud, și *valahii*, în est, în fruntea „răutăților”¹⁷¹. Opt ani mai târziu, din spațiul aflat în grija secuilor lui Dominic în urmă cu nici cinci decenii, s-au ridicat *valahii*, fără a rupe legătura cu Papalitatea, dimpotrivă mergând spre ea, cu condiția să li vorbească în graiul lor, nu în *ungară*¹⁷². S-ar putea zice că, fără reacțiile

¹⁶⁷ A se vedea, ca exemplu, și traducerea în maghiară din *Képes Krónika*, ediție L. Geréb, Budapeșt, 1993.

¹⁶⁸ *Acta Innocentii PP. VI (1352-1362)* (= „Fontes”, III, 10), editor A. L. Tăutu, Roma, 1961, nr. 86, p. 161-162.

¹⁶⁹ Vezi aici și *Acta Ioannis PP. XXII*, nr. 32-a, p. 62-64; *Acta Benedicti PP. XII*, nr. 36-37, p. 70-73.

¹⁷⁰ Să amintim și numai faptul că *pesarii ungari* erau – chiar și în vremea care a urmat victoriei lui Baiazid II – a doua comunitate după *valahi* la Gurile Dunării (Nicoară Beldiceanu, *Știri otomane privind Moldova ponto-dunăreană (1484-1520)*, în *AHX*, XXIX (1992), p. 85-117, aici la p. 90).

¹⁷¹ Pe larg despre acest subiect controversat: A. Magina, *Răufăcători sau... schismatici? Statutul ortodocșilor bănățeni în jurul anului 1400, în România în Europa medievală (între Orientul bizantin și Occidentul latin). Studii în onoarea Profesorului Victor Spinei*, editori D. Țeicu, Ionel Căndea, Brăila, 2008, p. 283-293; I.-A. Pop, *From the Hands of the Schismatic Wallachians... The Romanians and Power in the Medieval Kingdom of Hungary. The 13th-14th Centuries*, New York/Oxford/Frankfurt-am-Main/Basel/Wien, 2013, p. 414-419, 427-434, 457-478.

¹⁷² ASV, Reg. Vat. 266, f. 55^r, 61^r (13 octombrie 1374; scrisorile papei către Ludovic și ambii arhiepiscopi din Ungaria, de Esztergom și Kalocsa, au fost editate și în *Acta Gregorii P.P. XI*, nr. 118-119,

Budei (unele justificate)¹⁷³, sistemul angevin nu i-ar fi pierdut pe *valahi* care – precum acei *Olachi Romani* de la 1345 – ajunseseră să ocupe poziții-cheie în acesta¹⁷⁴.

Formarea *Țării de Jos* se leagă deopotrivă de geneza Moldovei (de „transferul papal” al *Vlahiei* din 1370 de la Argeș la Siret¹⁷⁵ și dificila succesiune a lui Ladislau-*Lațcu* de la 1374-1375¹⁷⁶) și – poate mai ales – de cea a Țării Românești (de la *principii* Basarab și Dominic din 1327¹⁷⁷, trecând prin disputele și prin înțelegerile dintre Ludovic I și Alexandru din anii 1340¹⁷⁸, pentru a ajunge la mutațiile confesionale și politice din următoarele două decenii¹⁷⁹, când s-a ridicat și Moldova¹⁸⁰). Înainte de a deveni partea a unui ansamblu *latin* întins pe Siret¹⁸¹, *Țara de Jos* a fost ținut de luptă și de cooperare, așezat la limita necunoscutului¹⁸². O arată prima oară chiar actele lui Ioan XXII din aprilie 1327. Mihail nu este cunoscut drept comite al secuilor¹⁸³, și cu

p. 223-225). De reținut (Șt. Pascu, *Contribuții documentare*, p. 190, nota 158) este că un scrib – medieval – a socotit actele ca datând din vremea lui Inocențiu VI, din 1356/1357 (*anul IV*; sub rezerva erorii, luăm astfel ambii ani în calcul, noul papă urcând pe tron la 18 decembrie 1352) și le-a așezat – sub aceeași zi și lună – între documentele pontificatului său (Reg. Vat. 244G, f. 78^v). Greșeala apare suficient de flagrantă pentru a fi complet lipsită de orice temei, cealaltă dată a actelor fiind și ulterioară menționării *păcii* dintre Ludovic și *voievodul nostru* Alexandru din februarie 1355, respectiv imediat anterioară „privilegiului brăilean” al regelui din iunie 1358 (*DRH*, D, I, nr. 38-39, p. 70-72).

¹⁷³ Ceea ce este evident, fie și „doar” în ideea acceptării „perpetuei iredente române” (ca la M. Holban, *Pe marginea unor ipoteze și deducții. Problema pretinsului omagiu al lui Nicolae-Alexandru (din 1344!) ca prim pas al presupusei colaborări româno-ungare contra tătarilor din 1345*, în *AIIAI*, XXII (1985), suppl., p. 685-692; titlul este elocvent în privința „opțiunilor” cu care se opera și încă se lucrează).

¹⁷⁴ ASV, Reg. Vat. 139, f. 130^r (17 octombrie 1345; ediții: *Acta Clementis PP. VI (1342-1352)* (=„Fontes”, III, 9), editor A. L. Tăutu, Roma, 1960, nr. 60, p. 100-101; *DRH*, D, I, nr. 32, p. 60-61; cu traducerea în română).

¹⁷⁵ ASV, Reg. Vat. 250, f. 70^v; 129^v-131^r (8 aprilie, 24 iulie 1370; editate în *VMHH*, II, nr. 191, p. 97-98; nr. 197-198, p. 99-101; *Acta Urbani PP. V (1362-1370)* (=„Fontes”, III, 11), editor A. L. Tăutu, Roma, 1964, nr. 193, p. 327; nr. 204-205, p. 337-341). De la Vladislav *Wayvode Vlachie*, Papalitatea trece, în doar trei luni, la *Lacko, dux Moldaviensis partium seu nationis Vlachiae*.

¹⁷⁶ Este vorba de „ciudatul” episod Iurie Koriatovič (vezi Alexandru Boldur, *Die Herrschaft des litauischen Fürsten Jurij Koriat in der Moldau (1374-1379)*, în „Süd-Ost Forschungen”, München, XXXII (1973), p. 9-32; cu critica din Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei*, p. 164-166). Cazul trebuie rediscutat în relație cu Margareta de Siret.

¹⁷⁷ Pentru sursele în original: ASV, Reg. Vat. 82, f. 5^r (1 februarie 1327); 114, f. 61 (156)^{r-v} (12 aprilie 1327).

¹⁷⁸ Repere: ASV, Reg. Aven. 144, f. 473^r; *DRH*, D, I, nr. 32, p. 60; nr. 38, p. 69; György Györffy, *Adatok a románok XIII. századi történetéhez* (II), Anexă, nr. 31, p. 561; Ioan de Târnave (Kükülö), *Vita Ludovici*, p. 162-165.

¹⁷⁹ Principalele momente au fost discutate în Ș. Papacostea, *Domni români și regi angevini*, p. 571-581.

¹⁸⁰ Denis Deletant, *Moldavia between Hungary and Poland*, p. 189-211; Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei*, passim.

¹⁸¹ La nord de Roman, în *Țara de Sus*, la aproximativ 130 km de Rădăuți, biserica din Săbăoani (Berindești) din a doua jumătate a veacului XIV avea cam aceleași dimensiuni cu necropola domnească de la Rădăuți (circa 19 m × 12 m; prima biserică – de lemn – de la Rădăuți avea 5 m × 5 m pentru naos și 2,4 m × 3,2 m pentru altar, adică aproape jumătate din dimensiunile primei biserici – tot de lemn – de la Baia de sub Biserica Sfintei Fecioare), fiind însă mai mică decât actuala Biserica Sfântul Nicolae Domnesc de la Curtea de Argeș (circa 23,5 m × 14,5 m), dar practic dublă față de prima biserică de la Curtea de Argeș, funcțională sigur până în anii 1350 (Vasile Ursachi, *Monografia arheologică Săbăoani*, I-II, Iași, 2007-2010; Gheorghe Sion, *Despre arhitectura bisericilor de la Rădăuți*, în Lia-Adrian Bătrîna, *Biserica Sfântul Nicolae din Rădăuți. Cercetări arheologice și interpretări istorice asupra începuturilor Țării Moldovei*, Piatra Neamț, 2012, p. 281-294, aici la p. 282-283).

¹⁸² După o vădesc și numeroasele discuții privind natura raporturilor și a populației din această regiune.

¹⁸³ Demn de remarcat este că, pe 4 iunie 1327, în documentele interne ungare apărea în continuare (de la 1320) Simon Kacsics drept comite al secuilor, dregătoria fiind apoi preluată de Lack înainte de 21 septembrie 1328 (Pál Engel, *Magyarország világi archontológiája*, variantă CD, I-II, *sub voce*, Székely ispán). Întrucât, de la 1322, Kacsics era, printre altele, și comite de Bistrița, explicația cea mai plauzibilă este că, în contextul

atât mai puțin Dominic ca *principe* al lor¹⁸⁴. În plus, nici comitatul de *Borkoth*, condus de Egidiu, nu apare în lista comitatelor știute ale regatului¹⁸⁵. Aceasta face succesiunea din document – Mihail, Egidiu și *mutatis mutandis*¹⁸⁶ Dominic – cu atât mai interesantă. *Borkoth*-ul trebuie astfel plasat în mod firesc tot în zona Carpaților Orientali¹⁸⁷, cu deschidere spre aria alanilor/ iașilor¹⁸⁸, spre *târgul filistenilor*¹⁸⁹ și *Iașco Prisăcarul*¹⁹⁰. Cum și prima cerere, aprobată de Papalitate¹⁹¹, a *valahilor* de la est de Oituz pentru o episcopie a lor pare să dateze din 1356-1357¹⁹², trebuie reprimit atât acel *Re di Proslavia*, supus lui Ludovic (1352)¹⁹³, cât și tot anul 1359¹⁹⁴ (când și *Cronica pictată* – care se încheia chiar cu bătălia de la *Posada* din 1330¹⁹⁵ – comandată de Ludovic era

luptelor cu tătarii, funcția de comite a fost dublată, fiind nevoie de un dregător care să fie prezent în permanență în teren, precum Phynta de Mende (V. Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV*, p. 185-186) înainte de acest necunoscut Mihail.

¹⁸⁴ Realitățile secuiești din acea vreme apar astfel drept sensibil diferite de cele înfățișate în mod obișnuit.

¹⁸⁵ Nu am putut identifica nici o posibilă analogie – prin corupere – între comitatele cunoscute ale regatului. Numele pare să fie de origine orientală, ceea ce ar corespunde și țintei prutene a expansiunii regale ungare.

¹⁸⁶ Sunt trei poziții-cheie prin identificarea geografică sigură a secuimii și ramificațiile acesteia de la 1327.

¹⁸⁷ Logic și prin analogie cu celelalte comitate menționate de papă, statutul de comitat presupunea o anumită vechime, cel puțin din punctul de vedere al apariției administrative a *Borkoth*-ului. Este tentant să-l legăm, în egală măsură, de centrul de la Băta Doamnei de dinainte de 1241 (V. Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV*, p. 70) și de rezistența transilvană la campania tătară din 1285 (Tudor Sălăgean, *Ladislau Kán*, p. 21), poate mai degrabă prin Neamț decât lângă Baia. În orice caz, se impune rediscutarea *valahilor* romani lui Ladislau IV din *Cronica Moldo-Rusă*.

¹⁸⁸ V. Ciocîltan, *Les Alains et le commencement des États roumains*, în „Studia Asiatica”, Bucharest, I (2000), p. 47-76. Întrucât situația de la 1327 nu a cunoscut modificări până la 1330, se ridică o întrebare firească privind deplasarea alanilor (iașilor) la bătălia de la Velbujd, ca parte a coaliției anti-sârbe: au avut ei acordul autorităților regale ungare pentru aceasta? Răspunsul trebuie să fie pozitiv, altfel mișcarea lor era imposibilă. În plus, Carol-Robert avea tot interesul ca Serbia să fie stearsă de pe hartă (și împărțită între Bulgaria, Imperiul Bizantin și Regatul Ungariei), așa cum plănuiau împăratul Andronikos III Paleologul și țarul Mihail Șişman. Ștefan Dečanski tocmai atacase Belgradul lui Carol. În aceste condiții, trebuie să remarcăm și că un anumit *statu-quo* pare să se fi instalat în zona Prutului între coroana ungară și Hoarda de Aur, înainte de 1330. Decizia lui Belaur, Ioan Alexandru și Basarab de a nu trimite trupele la Velbujd, în lupta contra lui Dečanski, a pus capăt *statu-quo*-ului, salvând Serbia și determinând campaniile ungare (împotriva infidelei Țări Românești) și bizantine (contra trădătoarei Bulgariei, conduse acum de Ioan Alexandru, ginerele *principelui* Basarab, și Ana, sora lui Dečanski).

¹⁸⁹ Vezi Petronel Zahariuc, *Despre începuturile orașului Iași. Dovezi vechi și interpretări mai noi*, și Liviu Pilat, *Observații privitoare la formula „forum Philistenorum”*, în *AIX*, XLV (2008), p. IX-XIV, XV-XVIII. Repetăm o observație deja făcută: în latină, „pentru uz intern”, Ștefan III folosea *Jassy/Jassmarch* pentru Iași; în relația directă cu suzeranul său, Matia Corvin, utiliza însă *forum philistenorum*.

¹⁹⁰ A se vedea între aceste coordonate Petre Ș. Năsturel, *D'un document byzantin de 1395 et de quelques monastères roumains*, în „Travaux et Mémoires”, Paris, VIII (1981), p. 345-351; Matei Cazacu, *A propos de Iașco de Suceava: entre le mythe et la réalité*, în *Istoria ca lectură a lumii. Profesorului Alexandru Zub la împlinirea vârstei de 60 de ani*, editori Gabriel Bădărău, Leonid Bociu, Lucian Nastasă, Iași, 1994 [1998], p. 97-114.

¹⁹¹ Este un aspect fundamental care trebuie subliniat pentru înțelegerea importanței deciziei pontificale.

¹⁹² Vezi eroarea imposibilă semnalată deja de Șt. Pascu (*Contribuții documentare*, p. 190, nota 158; el pare să fi evitat să o exploateze) și discutată în nota 172. În plus, Inocențiu VI nu a fost un papă tolerant (vezi chiar din anii 1356-1357 sursele din *Acta Innocentii PP. VI*, nr. 82, p. 147-148; nr. 86-87, p. 160-163; nr. 101, p. 188-189), exceptând concesiile făcute, inclusiv în Transilvania, la 1352-1353 în vederea luptelor cu tătarii și turcii.

¹⁹³ Matteo Villani, *Istorie*, ediție Lodovico Antonio Muratori, în „Rerum Italicarum Scriptores”, Milano, XIV, 1729, coloanele 1-770, la coloana 237. *Proslavia* ar trebui astfel căutată nu în Moldova propriu-zisă ori și mai spre nord pe lângă Halici sau „în” Țara Românească, ci – poate mai curând – în zona sudică („pruteană”) a viitoarei Moldove.

¹⁹⁴ Un an neglijat în cazul Moldovei, respectiv supralicitat în cazul Țării Românești, mai ales în ultima vreme.

¹⁹⁵ *Chronicon pictum Vindobonense*, passim. Ceea ce evidențiază mesajul care se dorea transmis de Ludovic.

deja gata¹⁹⁶), începând cu „coridorul brăilean”¹⁹⁷, trecând prin apariția Mitropoliei Ungrovlahiei¹⁹⁸ și sfârșind cu tulburările din Moldova, înăbușite de Buda prin fideli regali din Maramureș¹⁹⁹. O mare luptă a fost, în final, pierdută la colțul Carpaților²⁰⁰.

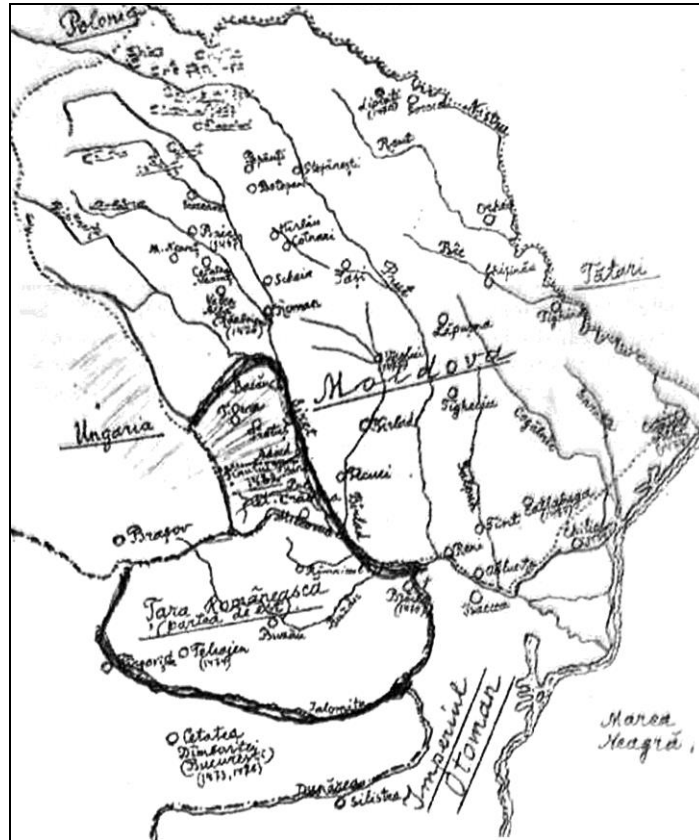

Fig. 2. Țara de Jos a Moldovei în opinia lui Șerban Papacostea („Studii și Materiale de Istorie Medie”, XXIX (2011), p. 24)

Se poate observa cum „aria ceangăilor”, *principatul* lui Dominic, sprijină dinspre sud Comitatul *Borkoth*, susținând expansiunea spre nord-est a administrației regale. Iese

¹⁹⁶ În acest context, A. Pippidi, *La originile Țării Românești*, în *RI*, NS, XIX (2008), 1-2, p. 5-20.

¹⁹⁷ Structurarea teritorială a privilegiului (*DRH*, D, I, nr. 39, p. 72) arată că regele Ludovic controla pasul Oituz.

¹⁹⁸ Din cauză că, la 1355, era încă *pace* între Ludovic I și Alexandru Basarab (*DRH*, D, I, nr. 38, p. 69), iar la 1356-1357 se ridicau alți *valahi* ai Papalității în vecinătatea Țării Românești și a Mitropoliei de la Vicina.

¹⁹⁹ *DRH*, D, I, nr. 41, p. 75. Fără a mai insista aici asupra faptului că Jan Długosz nu avea cum să se înșele asupra anului conflictului „ungaro-polon” dintre rivalii locali din Moldova (V. Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV*, p. 296), cât și asupra realității campaniei polone în Moldova la 1368 (Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei*, p. 153).

²⁰⁰ Ceea este valabil pentru toate părțile implicate (Ungaria, Moldova, Țara Românească, Țara de Jos și tătarii), întrucât legătura cea mai scurtă dintre Transilvania și Gurile Dunării nu a putut fi vreodată valorificată la maxim.

astfel în evidență – în relație cu datele de la 1327 – aparenta „neactivare” regală a marmureșenilor. Două explicații sunt posibile: 1) s-a mizat în primă fază pe secui („centru-sud”), pe o expansiune centrată pe Oituz, marmureșenii fiind aduși ca soluție ofensivă abia după prăbușirea sistemului de la 1327; 2) *Cronica Moldo-Rusă* are mai mult decât un sămbure de adevăr și Ladislau IV *Cumanul (Laslău Craiul)* a declanșat într-adevăr o campanie anti-tătară după 1285, cu marmureșeni ca vârf de lance. Ipotezele nu se exclud reciproc, datorită prăbușirii sistemului arpadian de frontieră la 1290, respectiv a celui angevin la 1330. Cel mai probabil, explicațiile se completează din cauza existenței la 1327 a *Borkoth*-ului cu rang de comitat, nu de principat recent fondat prin acțiunea *miliției* cruciate a nobililor secui, conduși de către Dominic.

PRINCE DOMINIC, THE SZEKLETS AND THE LOWER COUNTRY OF MOLDAVIA
(Summary)

Keywords: Szeklers, Dominic, Moldavia, Csangós, Papacy.

Several studies were devoted to the most delicate issues of the origins of the Moldavian Csangós and the roots of the so-called *Lower Country* of Moldavia. A source in the Vatican Archives, also edited half a century ago, but apparently ignored until now, enables a different approach. In April 1327, Pope John XXII addressed not only King Charles-Robert of Hungary, the count of Brașov, the ban of Slavonia, the voivodes of Transylvania and Wallachia, as well as high ranking officials of the Angevine Hungarian system, but also *mutatis mutandis dilecto filio nobili viro Domenico, Principi milicie ceterisque nobilibus Principatus Siculorum Regni Ungarie*. Dominic was deemed a prince alike Salomon, count of Brașov, Mikud, ban of Slavonia, Thomas, voivode of Transylvania, and Basarab, voivode of Wallachia, and ruled over a territory different from proper Szeklerland, under the authority of count Michael, one of the other parties addressed by the pope in that spring. After combats with the Tartars, a new missionary crusader system in South-Eastern Europe seemed to be in the making under the suzerainty of Charles-Robert and Papal command. The system collapsed in the second half of 1330 following the battles north and south of the Lower Danube, in particular due to the changes in the policy of Basarab of Wallachia. Attempts to revive the system were made chiefly through various Hungarian-Wallachian compromises in particular in the 1340s but failed to secure long term results for Buda. In return, in the 1370s, in area east of the Oituz pass, previously under the rule of Dominic, the Wallachians emerged receiving an own bishop and a crown from Pope Gregory XI, the crown of the so-called *Lower Country* of Moldavia, preserved in the princely treasure in Suceava (in the so-called *Upper Country* of Moldavia or Moldavia proper) well into the 16th century. The *Lower Country* of Moldavia remained a major problem for the rulers in Suceava until the 1470s when after combats, deportations (of Szeklers in particular) and compromises the matter was settled in the favour of Suceava, who secured control over this vital strategic area that connected Transylvania to the Danube Mounds (and hence had been a lasting object of conflict not only between Hungary and Moldavia, but also between Moldavia and Wallachia, the other competitor in the area, thus changing hands – primarily parts of it – throughout the decades). Still, after the death of Stephen III of Moldavia (1504) in the context of his disputed succession, Poland attempted to revive – with support from Wallachia – the question of *Lower Country*. The matter was in effect far from being settled until the Ottoman collapse of Jagiellonian Hungary removed pressure and interest from the disputed area.